

זאב ספראי • איל רגב

אדף ישראל בתקופת בית שני המשנה והתלמוד

מהביבוש היווני עד ימי האסלאם
333 לפה"ס-647 לספירה

נדטא ירושלים

**THE LAND OF ISRAEL
DURING THE TIMES OF THE SECOND TEMPLE,
THE MISHNAH AND THE TALMUD**

From the Hellenic Conquest to the Days of Islam

ZE'EV SAFRAI & EYAL REGEV

עריכת לשון: רימונה גרסון

© קופירייט 2010. כל הזכויות שמורות לפרטא ירושלים.
אין להעתיק או לתרגם שום קטע מספר זה, בשום צורה או אמצעי ולכל מטרה שהיא,
בלי רשות מפורשת בכתב מ'פרטא'.

מסת"ב 978-965-220-810-1 ISBN

~*~*~*~

להזמנות:

פרטא, ת"ד 2500 ירושלים 91024

טל' 02-6783355 פקס 02-6782373

דוא"ל: carta@carta.co.il אינטרנט: www.carta.co.il

Printed in Israel

הקדמה

ספר זה מגיש לקורא את תמצית תולדותיה של ארץ ישראל במשך אלף שנים, שהארץ ידעה בהן שלוש תקופות: ההלניסטית, הרומית והביזנטית. הספר עוסק בקורותיהם של תושבי הארץ, בראש ובראשונה יהודים אך גם לא־יהודים (ועליהם בדרך כלל ידוע הרבה פחות), על המאבקים הפוליטיים והצבאיים שחוו בשנים אלה, על התמורות התרבותיות ועל ההשקפות הדתיות. זהו נסיון להגיש מבוא מקיף, עדכני, ונגיש ככל שאפשר לכל המתעניין בתקופות אלה בתולדות ארץ־ישראל ועם ישראל, כלומר לתמצת את הידיעות ההיסטוריות, את התגליות הארכיאולוגיות ואת הישגי המחקר של הדורות האחרונים. המפות הרבות מגישות מידע רב בצורה גראפית, בהמחשה החוסכת מלים. מטבעו של מחקר מדעי שהוא מעודד ריבוי דעות ולעתים לא הכל יסכימו עם הגישה שנקטו המחברים בעניין זה או אחר, אך בעיקרו של דבר הכתוב שואף לשקף את הקונצנזוס השורר בין החוקרים.

חלקו הראשון של הספר עוסק בהיסטוריה מדינית־פוליטית של ארץ־ישראל ויהודיה למן ימי אלכסנדר מוקדון ועד חורבן בית שני, אגב הדגשת ימי בית חשמונאי ותקופת בית הורדוס. החלק השני דן בתקופה שלמן דור יבנה ועד סוף התקופה הביזנטית, בהדגשת יהדות חז"ל. החלק השלישי עוסק בקשת של תופעות חברתיות ודתיות חשובות, כגון ההלניזם, ראשית הנצרות, מגילות קומראן, הפרושים והצדוקים, בית המקדש, ספרות חז"ל וכלכלה. במהלך רצף הדברים הוקדשו 'חלונות' נפרדים לסקירה קצרה של מושגי יסוד חשובים הנוגעים לדיוננו.

רוב הפרקים נכתבו בידי פרופ' זאב ספראי, ואילו את הפרקים העוסקים בנצרות הקדומה, במגילות קומראן, ובפרושים ובצדוקים חיבר פרופ' איל רגב. שניהם מלמדים במחלקה ללימודי ארץ־ישראל באוניברסיטת בר אילן.

ברצוננו להודות לעמנואל האוזמן ולצוות הוצאת כרטא על עידודם ויעילותם בהפקת הספר.

ביבליוגרפיה יסודית מובאת בסופו של כל אחד מחלקי הספר.

זאב ספראי • איל רגב

תוכן

52	תקופת הנציבים הראשונה.....	חלק ראשון – תולדות ארץ ישראל
54	אגריפס הראשון.....	ארץ ישראל עד המרד הגדול
	הקנאות 55	התקופה ההלניסטית
55	אגריפס השני.....	1. המזרח התיכון ערב הכיבוש היווני.....
56	תקופת הנציבים השנייה (70-44 לספירה).....	3. אלכסנדר כובש את הממלכה הפרסית.....
57	המרד הגדול.....	פליקס 4
	מסע צסטיוס גלוס לדיכוי המרד 57 • מסע צסטיוס גלוס – המערכה על ירושלים 59 • הקמת ממשלת המרד 61 • המרד היהודי 67-70 לספירה 63 • כיבוש הגליל 63 • כיבוש ארץ יהודה 65 • מלחמות האחים בירושלים 68 • כיבוש ירושלים 70	6. חלוקת ירושתו של אלכסנדר מוקדון.....
	הצבא הרומי 58; יוחנן מגוש חלב 71	בית טוביה 9
	ארץ ישראל מחורבן בית שני עד סוף התקופה הרומית	11. מרד החשמונאים.....
	המקורות.....	חוניו 11; ספרי המקבים 12; רעיון קידוש ה' 13
72	סופו של מרד החורבן.....	14. קרב אמאוס.....
	ארגון הפרובינציה הנכבשת 73	15. המלחמות בעמי הסביבה.....
	מושבת וטרנים 74	חג החנוכה 15
75	דור יבנה.....	17. מסעו של ליסיאס.....
76	תוצאות מרד החורבן בחברה היהודית.....	הפיל כאמצעי לחימה 18
79	חיסול ממלכת הנבטים.....	21. קרב אלעשה – מותו של יהודה.....
	הנבטים 79	22. המשך המרד – הקרב על הזמן.....
80	חיסול ממלכת אגריפס.....	קרב מערכת 22
81	מרד התפוצות.....	23. קרב חצור.....
	הצבא הרומי ביהודה 82	יוחנן הורקנוס, השליט היהודי העצמאי
83	מרד בר כוכבא.....	25. הראשון מאז גלות בבל.....
	דיו קסיוס 86	מלכות החשמונאים
87	תוצאות מרד בר כוכבא.....	יוחנן הורקנוס.....
	תוצאות המרד 88 • גזרות הדת 89	אלכסנדר ינאי וממלכתו.....
	משמרות הכהונה 91	שלומציון.....
	התייצבות המפולת – ארץ ישראל בהמשך	החזקת המלוכה בידי אשה 33; רומא 35; יוסף בן מתתיהו 36
93	התקופה הרומית	יהודה בשלטון רומי
93	השיקום בדור אושה.....	מאבק הירושה.....
	מרד בר כוכבא והאנטי־ציונות 94	39. הרומאים כובשים את המזרח.....
94	דור רבי.....	41. גביניוס מקומם את ערי הארץ.....
96	תקופת האמוראים.....	45. אנטיגונוס כובש את יהודה.....
	דרכי הלימוד התלמודי וספרות תקופת המשנה והתלמוד 97	תיאור נישואי הורדוס ומרים 45
		46. הורדוס המלך.....
		התפשטות ממלכת הורדוס 49 • מפעלי הבנייה של הורדוס 49 • המדיניות החברתית של הורדוס 51
		בני זמאריס 47
		51. ירושת ממלכת הורדוס.....

134	מפת מידבה.....	חלק שני – ארץ ישראל בתקופה הביזנטית
135	רצפת הכנסייה באום רסאס.....	המאה הרביעית – השתלטות הנצרות על האימפריה
	חלק שלישי – חיי הדת, התרבות, החברה והכלכלה	99
137	פרקים מחיי הדת, התרבות והחברה.....	99
137	הקדמה.....	102
138	ההלניזם בארץ ישראל.....	104
141	ספרות התקופה.....	105
141	חתימת התנ"ך.....	המנהל הכנסייתי 105
	הספרים החיצוניים 142	האלמותו של היישוב היהודי בארץ ישראל
142	ראשית הנצרות בארץ ישראל	– חתימת תקופת המשנה והתלמוד 107
142	הברית החדשה.....	חתימת התלמוד הירושלמי 109
142	יוחנן המטביל.....	ארץ ישראל בתקופה הביזנטית 110
	ישו בגליל 145 • המסר של ישו 146	110
150	ישו בירושלים – משפטו וצליבתו.....	המקורות.....
	הקהילה הנוצרית בירושלים – מפטרוס	האימפריה הביזנטית 110
154	עד יעקב.....	110
157	הקהילה בגליל.....	התנצרותה של ארץ ישראל.....
159	מרקוס.....	התפשטות הנזירות 111 • ביקור הקיסרית
160	מתי.....	אבדוקיה בארץ 112
162	היהודים נוצרים וחז"ל.....	113
163	ביבליוגרפיה.....	התפתחות העיור.....
165	מגילות קומראן וכתות קומראן	115
165	הספרייה במערות קומראן.....	מרידות השומרונים.....
166	תולדות הכתות.....	116
	כת היחד 167 • כת ברית דמשק 169 • הלכה 171	סקרים ארכיאולוגיים וחפירות הצלה 118
	לוח-השנה 174 • משיחיות 175 • תפילה 177	קו הלימס – ההיערכות הצבאית בדרום ארץ
	• מיסטיקה 178	ישראל
179	האיסיים וכתות קומראן.....	מדוע הוקם קו הלימס? 120 • הלימס במאות
181	מגילות קומראן והנצרות?.....	החמישית והשישית 120
182	האתר בחורבת קומראן.....	מרוצי סוסים 120
183	ביבליוגרפיה.....	121
184	הפרושים והצדוקים	הפלישה הפרסית.....
184	תולדות הפרושים.....	123
189	תולדות הצדוקים.....	סוף התקופה הביזנטית בארץ ישראל
191	המחלוקות ההלכתיות.....	מדרשי הגאולה 123
196	המאבקים בין הפרושים לצדוקים.....	שומרונים
	הרהורי סיכום – המאבק הבין כיתתי	124
200	בשלהי הבית השני.....	המקורות.....
201	ביבליוגרפיה.....	124
202	המקדש	ראשיתה של העדה.....
	כתיבת המקדש 202; תרומות ומעשרות 203; מחצית	הדת השומרנית.....
	השקל 205	השומרונים בימי בית שני.....
206	ביבליוגרפיה.....	השומרונים לאחר מרד החורבן.....
		נספח: גאוגרפיה היסטורית
		129
		תיאורו של יוספוס את ארץ ישראל.....
		129
		תיאור ארץ ישראל של פליניוס.....
		130
		מפת פויטינגר.....
		131
		תיאור א"י של קלאודיוס פטולמאוס.....
		132
		האנומסטיון של אוסביוס.....
		133
		המסע האנונימי ותיאור ערי העולם.....
		133
		רשימת נילוס דוקספטריאוס.....

238	בין השלטון הרומי ונתיניו היהודיים	חז"ל והתפתחות התורה שבעל פה –
239	היישוב הנכרי בארץ	יהדות בית המדרש שלאחר החורבן
239	היישוב הנכרי בארץ עד הכיבוש הרומי	יהדות בית המדרש
239	היטורים	המהפכה בדור יבנה 208
240	האדומים	ארגון לימוד התורה: ה"חבורה"
240	האוכלוסייה הנכרית לאחר הכיבוש הרומי	ו"בית המדרש"
241	הנצרות בארץ לאחר מרד בר כוכבא	תרבות המחלוקת והפסק
242	המקומות הקדושים והצליינות	המצוות החיי היומיום
		אפיפניוס 244	טהרה 214
		תפרוסת היישוב וחיי הכלכלה	המקדש וירושלים לאחר החורבן
248	ההייררכיה והתפרוסת היישובית	פועלו של רבן יוחנן בן זכאי 217
248	כרך, עיר וכפר במקורות חז"ל	ארץ ישראל בספרות חז"ל
		העיר (פוליס) 249 • העיירה 251 • הכפר 252	המצוות התלויות בארץ 219 • עלייה מן התפוצות
		מבנים יחידים 252	221
253	המוציא לחם מן הארץ – הכלכלה	תפילה
		החקלאות 253 • צמחי תעשייה 256 • מרעה 257	האוטונומיה היהודית
		• מחצבים 258 • מלאכה 258 • שירותים 259	הנשיאות
		• המסחר 260 • מערכת התחבורה 265 • רשת	בית הכנסת
		הדרכים 265	החברה הלא רבנית
		השולחני 264	נשים
266	אחרית דבר	החסידים
267	מפתח	אנשי הסוד ותורתם
			234